

ill. előkerült a diadalív alapozás is az É-i és a D-i oldalon egyaránt. Az alapfalakat részlegesen kiszedték, de kb. a templom felén megmaradt a két sorból álló téglalapozás, mely alatt helyenként döngölt agyag, helyenként csak harbarcsréteg helyezkedett el. Ami különösen érdekes volt, hogy az alapozási árkokban – ahol megmaradt – a téglalapozás fölött mintegy 40–50 cm vastag mészkőréteget terítettek. Ez utóbbi rétegből két darab – ugyanebből az anyagból készített – faragvány is előkerült. A templom pusztulása a Ny-i, kibányászott alapfalakra ráasott sírok egyikében talált S-végű karikaékszer alapján a legkésőbb a 14. század elején be kellett, hogy következzen. Érdemes még megemlíteni, hogy a templom légvonalban mintegy 100 m távolságra fekszik a Lőrinczy Gábor által 1981–82-ben feltárt, a forrásokban emlegetett monostortól, melyről az utca is kapta az elnevezését.

JAKAB ATTILA

229. Nagyharsány, Méhes (KÖH 77287)

(Baranya megye) Ő, Ró

2011 májusában szeméttlerakó létesítéséhez kapcsolódó terepbejárás során őskori és római kori településre utaló edénytöredékek kerültek elő a területen.

KOVALICZKY GERGELY

230. Nagyhegyes, Pece-ér-part (KÖH 72599)

(Hajdú-Bihar megye) U?, Sza, Á

A MOL Nyrt. a HSZ 174 gázkút termelésbe állításához megkezdett beruházása érintette a lelőhelyet, ezért 2011. augusztus 31. és szeptember 17. között megelőző régészeti feltárást végzett a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága. A lehumuszolt 622 m²-ből 591 m² volt a feltárt terület. A 30–80 cm-es humusztakaró eltávolítása után 38 objektumot tártunk fel, melyekhez 68 stratigráfiai egységet csatoltunk és dokumentáltunk. A helyszínen tett megfigyelések és a fémdetektoros leletfelderítés eredményei alapján több régészeti korszakban is laktak a területet.

Legkorábban az *őskorban* telepedtek meg, amit egy nem túl leletgazdag, de annál látványosabb háromvályús árokrendszer jelzett. A Ny–K hossz tengelyű árok minden bizonnyal vízelvezetőként funkcionálhatott, hiszen pont a dombtetőről fut le a Pece-ér irányába. Ujjbenyomkodással díszített lécdíszes, kézzel formált kerámiatöredéke alapján talán a neolitikumba keltezhető.

A következő települési réteget a *római császárkori szarmata* népességben feltételezhetjük, noha konkrét objektumot nem tudunk hozzájuk kötni. Néhány szarmata kerámiatöredék és egy bronzdrótból hajlított ívfibula kengyele és tűtöredéke alapján azonban számolni kell jelenlétükkel. Nem zárható ki az sem, hogy azon néhány gödörnek és ároknak némelyike, amelyikből csak állatcsont, vagy még az sem került elő, az ő megtelepedésük nyoma.

A lelőhelyen az *Árpád-korban* telepedtek meg a legintenzívebben. A korszakon belül is előforduló szuperpozíciók (pl.

a több mint 3 m mély kút szájáig feltöltött felszínre épített kemence) azt jelzik, hogy a középkori falut hosszabb ideig lakhatták. Területünkön valószínűleg a patakpart közelsége miatt kialakított „ipari zónát” sikerült megfognunk, melyet négy kemence hamus-, illetve munkagödörrel, egy nagyon lepusztult kemencebokr két további sütőfelülettel, valamint egy földbe ásott nagy méretű, látványos égetőgödör képviselt. Utóbbi munkagödörnek a szélén, a kemence szájával átellenben egy ép lókoponyát és -állkapcsot találtunk, melyet kultikus céllal helyezhettek oda. A Tisza-ök határában feltárt középkori Rázom falu egyik központi (kemencés-munkagödörös) házában talált lókoponya kapcsán Méri István az Árpád-kori népességnek a lovak (beleértve agyvelejüket is) elfogyasztásához, illetve azt követően a koponyák megőrzéséhez kapcsolódó kultikus szellemi hátterét vizsgálta. A valószínűleg rontáseelhárítóként kiakasztott nagyhegyesi lókoponya egy újabb példája ennek a továbbélő ősi magyar szokásnak.⁵⁹ A kemencék úgynevezett szabadon álló kemencék voltak, melyeket sütésre használtak, míg az égetőgödörben valószínűleg edényeit égethette a helyi fazekasmester. A kemencék mellett 9 gödört is feltártunk, ezek részben terménytárolók, részben a fazekassághoz kapcsolódó agyagkitermelő gödörök voltak. Három kisebb-nagyobb, feltehetően vízelvezető árok mellett egy kisebb árokrendszert, minden valószínűség szerint egy karámként azonosítható háromoldalú építményt is sikerült feltárni. A területen egy 3,7 m mély kút szolgált a víznyerésre, melybe felhagyása után két kutya ép vázát hajították bele.

A lelőhelyen még egy csontvázas sír érdemel figyelmet, amelyet egy Árpád-kori árokba ástak bele, közvetlenül az árok aljára, ezért feltételezhetően az enyhén zsugorított lábbal eltemetett, DNY–ÉK tájolású melléklet nélküli csontvázat is ide keltezhetjük. Összeecsontosodott csigolyái és deformált medencecsontjai alapján egy igen beteg férfi lehetett.

A falurészlet azonosítása nem egyértelmű. Zoltai Lajos két középkori templomhelyet is említ a középkori Hegyes területén, egyiket a Pece-ér, vagy ahogyan korábban nevezték, Fegyvernek folyása É-i oldalán, a másikat a D-i partján. Ez utóbbról azt feltételezi, hogy a középkori Fegyvernek temploma lehetett, amely „Ondód pusztának Macs és Hegyes felőli részét, a Látóképi csárda innenső környékét” jelenti.⁶⁰ Mivel a lelőhely a Pece-ér D-i oldalán található, legvalószínűbb a középkori Fegyvernekekkel való azonosítása, azonban nem vethetjük el teljes mértékben a régészeti kutatások szempontjából eddig ismeretlen középkori Hegyessel való azonosságát sem.

Ami a település korát illeti, mind Fegyverneket, mind Hegyest egy 1311-es adománylevélben említik először, ez azonban nem zárja ki korábbi létezésüket. Az egyik kemencének a jobb hőtartás végett a sütőfelülete alá letapasztott igen nagy mennyiségű kerámiatöredék alapján a falut már a korai Árpád-

59 Méri I.: Kiaggatott lókoponyák Árpád-kori falvainkban. ArchÉrt 91 (1964) 111–115.

60 Zoltai L.: Települések. Egyházak és egyháztalan falvak Debrecen város mai határa és külső birtokai területén a XI–XV-ik századokban. Debrecen, 1925, 36–37., 39.